

Juridiska fakultetsstyrelsen
Professor Titti Mattsson
Docent Lena Wahlberg
Postdoktor Yana Litins'ka

Justitiedepartementet

Remiss: Gode män och förvaltare – en översyn (SOU 2021:36)

Ju2021/01883

Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet, som har anmodats att yttra sig över rubricerat betänkande, får härmed avge följande yttrande, som utarbetats av som utarbetats av professor Titti Mattsson, docent Lena Wahlberg och postdoktor Yana Litins'ka.

Allmänt

Flera av utredningens förslag handlar om att modernisera språket i lagstiftningen. Som vi utvecklar nedan kan några av dessa förslag emellertid leda till framtida tolkningsproblem.

Det är enligt fakultetsstyrelsens uppfattning beklagligt att utredningen endast i liten utsträckning adresserar de svåra och viktiga utmaningar som rör gode mäns och förvaltares roll inom bland annat socialtjänst och hälso- och sjukvård.

Föreslagna uttryck som kan leda till tolkningsproblem

”Ekonomiska och personliga angelägenheter”

Fakultetsstyrelsen avstyrker utredningens förslag att ersätta uttrycket ”att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom och sörja för sin person” med uttrycket ”ekonomiska och personliga angelägenheter”.

I dagsläget kan godmanskap och förvaltarskap anordnas om någon på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande behöver hjälp med ”att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person” (11 kap. 4 § FB). Utredningen föreslår att uttrycket ”att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person” ska ersättas av uttrycket ”ekonomiska och personliga angelägenheter”. Ingen ändring i sak avses (utredningen s. 533). Fakultetsstyrelsen ser en risk att uttrycket ”ekonomiska och personliga angelägenheter” ges en vidare innebörd än den idag använda formuleringen. Så omfattas till exempel inte konflikter mellan huvudman och anhöriga av det nuvarande rekvisitet ”sörja för person” men kan ändå komma att uppfattas som en sådan ”personlig angelägenhet” som med den föreslagna formuleringen omfattas av lagstiftningen. En sådan utvidgning utgör en mer betydande inskränkning i rätten till privatliv (Art. 8 EKMR samt Art. 22 FN:s

konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning), samt rätten att åtnjuta rättskapacitet på samma villkor som andra i alla hänseenden (Art. 12.2 FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning). Det kan också ligga nära till hands att tolka uttrycket ”personliga angelägenheter” på ett sätt som omfattar insatser inom hälso- och sjukvården, en tolkning som riskerar att leda till otillåtna tvångsåtgärder.

Uttrycket ”ekonomiska och personliga angelägenheter” förekommer visserligen redan i lagen (2017:310) om framtidsfullmakter men eftersom en fullmaktsgivare själv kan begränsa fullmaktens omfattning är uttrycket mindre problematiskt i det sammanhanget än vad det är om det används i FB 11 kap. 4 § på det sätt som utredningen föreslår.

Den föreslagna formuleringen är olämplig också med beaktande av lydelsen av 12 kap. 2 § st. 3 FB, som begränsar ställföreträdarens behörighet att företräda huvudmannen i frågor av ”utpräglat personlig karaktär”. Uttrycken ”frågor av utpräglat personlig karaktär” och ”personliga angelägenheter” är snarlika och det riskerar att bli ottydligt att använda det senare uttrycket för att beskriva omfattningen av ställföreträdarens behörighet, och det förra för att begränsa samma behörighet.

Det kan också uppmärksammas att begränsningar av gode man och förvaltares möjligheter att agera i frågor som rör utpräglat personlig karaktär har varit föremål för akademiska diskussioner (se t.ex. Therése Fridström Montoya, Leva som andra genom ställföreträdare, 2015, s. 359 f). Frågan ha också varit föremål för domstolsprövning. Efter betänkandet lämnades in, förklarade Högsta domstolen i mål T 3563-20 och T 695-20 den 7 juli 2021 att under vissa förutsättningar får gode man eller förvaltare ansöka om äktenskapsskillnad (som har utpräglat personlig karaktär). Med hänsyn till denna nya rättspraxis är det av vikt att begreppsanvändningen i 11:4 och 12:2 FB hänger ihop.

”Den enskilde”

Utredningen föreslår genomgående att de nuvarande konstruktionerna av typen ”den som förvaltaren företräder” ersätts med uttrycket ”den enskilde”. Fakultetsstyrelsen vill uppmärksamma att dessa förändringar bör göras med försiktighet och undvikas i de fall där det inte otvetydigt framgår av sammanhanget vilken enskild som avses. Ett exempel på en förändring som enligt fakultetsstyrelsens uppfattning inte bör genomföras gäller 11 kap. 4 § 2 st. FB, där den nuvarande lydelsen ”ett sådant beslut får inte meddelas utan samtycke av den för vilken godmanskap skall anordnas” föreslås ersättas med ”Ett beslut om att anordna godmanskap får inte meddelas utan den enskildes samtycke”. Förändringen är problematisk eftersom inte bara huvudmannen utan även andra som berörs av beslutet (däribland den som kan bli utsedd till god man) kan komma att betraktas som ”enskilda” enligt bestämmelsen. Liknande tolkningsproblem kan förekomma med motsvarande förslag till förändringar av 11 kap. 19 §, 11 kap. 2 § st. 3 och 12 kap. 2 § FB.

”Han eller hon”

I 11 kap. 6 § och 11 kap. 11 § FB (som avser tredjemansskada) föreslås ”denne” ersättas med ”han eller hon”. Fakultetsnämnden avstyrker detta förslag eftersom ”han eller hon” till skillnad från ”denne” inte låter sig tillämpas på juridiska personer.

Övriga synpunkter på konkreta förändringsförslag

11 kap 4. § FB

Den föreslagna formuleringen i 11 kap. 4 § sista meningen FB är onödigt omständlig och skulle kunna ersättas med ”om den enskilde inte kan få sitt hjälpbehov tillgodosett på något mindre ingripande sätt”. Meningen ”Godmanskapet kan begränsas utifrån den enskildes behov” bör i så fall stå kvar.

11 kap. 12 a § 2 st. § FB

”De” bör ersättas med ”dem” i meningen ”Bestämmelserna i denna balk och i annan författning om gode män och förvaltare gäller även de som tar sig an sådana uppdrag enligt vad som sägs i första stycket”.

11 kap. 18 § och 18 a §.

Enligt fakultetsstyrelsens uppfattning är det inte ändamålsenligt att, som föreslås i FB 11:18 1 st., förklara termen ”interimistiskt beslut” genom att lägga det i en parentes i direkt anslutning till ett visst interimistiskt beslut, för att strax därpå, i 18 a§, använda samma term om ett annat interimistiskt beslut. För den som inte redan vet vad ett interimistiskt beslut är blir den här typen av försök till förtydliganden knappast klagörande. Liknande konstruktion finns i den föreslagna 11 kap. 20 § 2 st. Den finns även i 11 kap. 23 a§, men där är det mindre problematiskt eftersom nästa mening hänvisar tillbaka till just detta interimistiska beslut.

11 kap. 22 § FB

Uttrycket ”den som har boet i sin vård” är gammeldags och svårbegripligt och borde bytas ut när paragrafen ändå ses över.

12 kap. 3 § FB

Utredningen föreslår att en bestämmelse om att ställföreträdaren ska beakta huvudmannens vilja eller förmodade inställning när uppdraget utförs införs i 12 kap. 3 § FB. Fakultetsstyrelsen instämmer i att huvudmannen, i linje med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, bör få en starkare ställning, men vill framhålla att den närmare innebörden av skyldigheten att beakta den enskildes vilja eller förmodade inställning är oklar. Det kan i detta sammanhang också påpekas att internationella mänskliga rättigheters konventioner innehåller olika standarder för barn och vuxna med funktionsnedsättning och att hänsyn behöver tas till dessa.

12 kap. 4 §, 14 kap. 15 § 2 st. och 16. Kap. 1 § FB

Utredningen föreslår att 12 kap. 4 § FB ändras från ”den enskildes medel skall i skälig omfattning användas för hans eller hennes uppehälle, utbildning och nytta i övrigt”, till att också ta upp den enskildes ”välbefinnande”. Liknande ändringar föreslås i 14 kap. 15 § 2 st. och 16 kap. 1 § FB. Skälet till den föreslagna ändringen är dels att ställföreträdare enligt utredningen tenderar att spara huvudmannens medel i stället för att använda dem till sådant som skulle öka dennes välbefinnande, dels att utredningen menar att huvudmannens medel i skälig utsträckning bör spenderas som denne själv vill. Fakultetsstyrelsen instämmer i att huvudmannens medel bör användas även för dennes välbefinnande i bred mening och men ser en risk att termen ”välbefinnande” kommer att uppfattas som synonym med ”nytta”. Den formulering som väljs bör därför tydligare speglar utredningens avsikt med den föreslagna förändringen. En sådan formulering skulle till exempel kunna vara ”...och livskvalitet i övrigt, med respekt för den enskildes självbestämmande”.

12 kap. 7a § FB

Fakultetsstyrelsen välkomnar förslaget att införa en skyldighet för gode män och förvaltare att löpande informera om uppdraget. För att uppfylla statens skyldigheter att stödja och tillse skälig anpassning för personer med funktionsnedsättning anser fakultetsstyrelsen att det bör framgå att informationen ska ges på ett sätt som är tillgängligt för huvudmannen (t.ex. på lätt svenska när så behövs, eller på ett annat språk som huvudmannen behärskar).

13 kap. 2 § 2 st. 1 p. FB

I förslaget saknas 13 kap. 2 § 2 st. 1 p. FB.

16 kap. 3a § FB

Den föreslagna bestämmelsen i 16 kap. 3a § FB anger att överförmyndarnämnden ska granska årsberättelsen, årsräkningen, slutberättelsen och sluträkningen inom 6 månader. Fakultetsstyrelsen anser att denna period är för lång och att huvudmannen bör underrättas om försenad granskning på ett tillgängligt sätt.

Sekretess

De föreslagna ändringarna innehåller några förslag om ändringar i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400, OSL). Frågan om under vilka förutsättningar ställföreträdare kan förfoga över sekretessen i en huvudmans ställe är emellertid alltjämt oklara. Detsamma gäller frågan om sekretessens omfattning i förhållande till ställföreträdaren (jämför 12 kap. 3 § OSL som handlar om sekretess i förhållande till vårdnadshavare, inte ställföreträdare). Det är enligt fakultetsstyrelsens uppfattning beklagligt att utredningen inte adresserar denna oklarhet.

Enligt delegation

Titti Mattsson Lena Wahlberg

Yana Litins'ka